

Fagin és társai

A viktoriánus kori jogrendszer, jogászság és jogi problémák megjelenítése Charles Dickens műveiben

TALABOS DÁVIDNÉ LUKÁCS NIKOLETT

Derűs napok jártak, de viharosak is. Ez a Bölcsesség kora volt, de a Balgaságé is. A Hit korszaka volt ez, de a Hitetlenségé is. Világosság napjai voltak ezek, de a Sötétségé is. A Remény tavasza virult és Kétségbeesés fergetege is dühöngött. Mindent reméltünk és semmit sem reméltünk. A Mennyekbe mentünk egyenest, az ellenkező irányt is követtük.

Charles DICKENS: *Két város meséje*

1. Bevezetés

„Az irodalom, kezdve olyan klasszikusoktól, mint például Charles Dickens *Twist Olivérje*, realistán mutatja be a modern korszak jogintézményeinek (csak példálózva: bírósági késések, rendőri tevékenységek, elmebetegek bebörtönzése, csődeljárások visszáságai, az esküdtszék, a földbérlet problémái) valódi arcát és problémáit.”¹ Az idézet Dickens vonatkozásában kétségkívül pontos, hiszen kevés olyan szerzőt ismerhetünk, akinek véleménye, munkái, sőt mindennapi tettei ekkora hatással lettek volna korára, hiszen nemcsak megírta annak problémáit, hanem orvosolni is próbálta azokat.

Charles Dickens (1812–1870) a viktoriánus kor egyik legismertebb írója, újságírója, társasági személyisége, a szegények, elesettek és megbélyegzettek valódi szószólója volt. 1833-ban, huszonegy évesen küldte el első novelláját a londoni *Monthly Magazine*-nak. Ebben az időszakban politikai újságíróként dolgozott, parlamenti vitákról tudósított, és járta az országot, hogy a választási kampányokról tudósítson a *Morning Chronicle* nevű lapnak. Újságíróként írott feljegyzései később összegyűjtve is megjelen-

---

¹ FEKETE Balázs: „Érdemes-e egy jogásznak irodalmat olvasnia? J. H. Wigmore emlékére” in BURIÁN László – SZABÓ Sarolta (szerk.): *Arbitrando et curriculum bene deligendo. Ünnepi kötet Horváth Éva 70. születésnapja alkalmából* (Budapest: Pázmány Press 2014) 110.

tek, *Sketches by Boz* (magyarul 2012-ben *London aranykora és más karcolatok*) címmel 1836-ban, s a gyűjtemény nagy sikert aratott. Dickens 1838-ban megjelent második regényében, a *Twist Olivér*ben pedig több helyen is találkozhatunk a korabeli büntetőjog ábrázolásával.

Dickens keserű és igaz képet festett az idillinek hitt békés, komfortos otthonairól és anyagi családi fotográfáiról ismert korszak árnyoldalairól, a szegénynegyedek, dologházak, adósbörtönök világáról, ahol gyerekek, nők és férfiak tömegei éltek szörnyű nyomorban. Számára a szegénység, a higiénia hiánya, a gyerekmunka jelensége mind olyan negatívumnak tűnt, amelyet Viktória királynő rendszere nem volt képes megoldani, ezért súlyos ítéletet mondott a britek által máig aranykornak érzett időszakról. Dickens kisgyerekként maga is megtapasztalta az adósok börtönében sínylődő apa hiányát, ezért fájdalma, megvetése, haragja, szeretete mind őszinte és az emberi szívekre ható. Főszereplői lenézett, mellőzött árvák, „fattyak” vagy rossz sorsú gyerekek, akik minden történet végén kiemelkednek az őket lekezelők közül. Dickens azonban nemcsak az emberi jellemeket, a társadalmi osztályok sajátosságait ismerte kiválóan, hanem újságíróként és ügyvédbojtárként a jogrendszer visszásságaival is tisztában volt, és ezt több munkájában is fellelhetjük. Nemcsak a regényeiben, hanem az alábbiakban itt is felidézendő novellákban és újságcikkekben is felfedezhetjük a jogászság, a jogrendszer és egyes jogintézmények (börtönök, adósok börtöne) jellemzőinek ábrázolását, valamint erős kritikáját is. Írásom végén világossá válik, hogy Dickens művei a későbbi narratív jogtudomány felfogásának értelmében eminensen vizsgálhatók a jog és irodalom kutatási tárgyaként.

2. Az adósbörtönök problematikája

A kora viktoriánus társadalom kegyetlen dzsungel volt, különösen kegyetlen volt a teljesen szegényekkel szemben, akik már nem zuhanhattak mélyebbre.

Angus WILSON angol regényíró

Charles Dickens Hampshire-ben született, majd Londonban nevelkedett. Békés, idillikus gyerekkora volt, igazi viktoriánus álom, amelyben szerető család, szép játékok, könyvek, egészséges és barátságos környezet jutott ő és testvérei osztályrészéül. Tizenkét éves korában azonban élete szomorú fordulatot vett: dolgoznia kellett, mivel apja, John Dickens eladósodott, és 1824-ben az adósok börtönébe került. A kor szokásainak megfelelően a felesége és a kisebb gyerekek is börtönbe vonultak vele, ám az akkor 12 éves Charles Camden Townban maradt, a család egy elszegényedett régi barátjánál, egy Elizabeth Roylance nevű idős hölgnél elszállásolva. Hogy fizetni tudjon a lakhatásért és támogatni tudja a családját, Dickensnek ott kellett hagynia az iskolát és munkába kellett állnia. A fiú napi tíz órát dolgozott egy cipőkenőcsüzemben, a források és saját emlékei szerint is gyakran embertelen körülmények között, heti hat shilling fizetésért.²

² George ORWELL: *Az oroszlán és az egyszarvú* [ford. ALGOL László et al.] (Budapest: Cartaphilus 2000) 160.

Dickens számára a gyermekévek, a biztonság végét jelentette ez, nem véletlen, hogy több munkájában is megjelenik az adósok börtönének részletes leírása (*Kis Dorrit*, *Picwick Papers*, *David Copperfield*). Dickens a *David Copperfield* című regényében ábrázolja legélethűbben a méltánytalanul büntetett esendő lelkeket Dávid kedves lakótársa, a vajszívű, álmodozó Mr. Micawber személyében, aki méltatlan sorsra jut.³ Az adósok bebörtönzésének lehetősége igen hosszú múltra tekintett vissza Angliában. Az eredetileg a rómaiak által bevezetett intézmény Nagy-Britanniában a XVII. században jelent meg ismét, és az adóst egészen 1816-ig pellengére is állíthatták, fülét pedig levághatták.⁴ Az adósok börtöne sajátos angol jogintézményként egészen a XX. század utolsó harmadáig tovább élt, annak ellenére, hogy Charles Dickens és számos hasonlóan gondolkodó író és reformer folyamatosan tiltakozott fenntartása ellen.

Az 1869-ben megszületett adósok törvénye (*Debtors Act*) preambulumban rögzítette ugyan az adósok börtönének megszüntetését, erre azonban nem került sor Viktória királynő korában. 1965-ben a „megítélt adósságok végrehajtásának bizottsága” által készített jelentés adatai szerint még mindig 7500 adós volt börtönben polgári jogi adósságának meg nem fizetése miatt. Az intézményt rengeteg kritika érte humanitárius okokból éppúgy, mint olyan „gazdasági megfontolások” miatt, hogy az intézmény tovább rontja az amúgy is túlsúlyos angol börtönviszonyokat. Nem utolsósorban a bizottság ajánlásai hatására a bebörtönzött adósok száma a jelentés megjelenését követően azonnal a felére, majd még tovább csökkent. Ennek ellenére egészen 1970-ig élő jogi lehetőség volt, hogy a polgári jogi tartozását meg nem fizető adóst legfeljebb hat hétre – vagy amíg az adósságát meg nem fizette – bebörtönözzék.⁵ Végül 1970-ben az *Administration of Justice Act* 11. §-a jelentős áttörést hozott, és alaposan leszűkítette igénybevételének lehetőségét. Ettől kezdve csak a férjnek a felesége javára megítélt tartásdíj fizetésére kötelező határozat, valamint a Koronának járó tartozások (például adók) esetén volt alkalmazható.

Dickens hatása leginkább e jogintézmény esetében mutatható ki – felszólalásaival és munkáival azt ugyan nem érte el, hogy az adósok börtöne megszűnjön, de sikerült változásokat kieszközölnie. Dickens kiválóan rávilágított a jogintézmény legnagyobb visszásságára: amennyiben az adóst bebörtönözzük, akkor nem képes pénzt keresni, így a család gazdasági problémája nemhogy nem oldódik meg, hanem tovább súlyosbodik.

Mr. Micawbere a *Copperfield Dávidban* ezért kérvényt fogalmaz meg az alsóházhoz, a bebörtönzött szerencsétlenek nevében szólva (amit maga Dickens is megtett, igaz, nem a börtön falain belülről):

Mivel rátérek mindenre, a mi szót érdemel, nem mellőzöm azt sem, hogy Micawber úr akkortájt egy kérvényt fogalmazott az alsóházhoz, az adósbörtönre vonatkozó törvény módosítását kérelmezve. Álljon itt emléke, mivel jó példa arra, miképp alkalmaztam régi könyveimet megváltozott életemhez, miképp módoltam mesét magamnak az utcákból, az emberekből és az asszonyokból; s miképp fejlődött ki

³ Larry M. WERTHEIM: „Law, Literature and Morality in the Novels of Charles Dickens” *William Mitchell Law Review* 1994/3, 124.

⁴ *Victorian Crime and Punishment* blog, <https://goo.gl/hjFkTR>.

⁵ KORMOS Erzsébet: „Dióhéjban az angol bírósági végrehajtásról” *Publicationes Universitatis Miskolcinen-sis, Sectio Iuridica Et Politica Tomus* 1999, 68.

közben lassanként néhány fővonása annak a jellemnek, a melyet életírásom közben valószínűleg akaratlanul is fel fogok tární.

Volt a fogházban egy club, a melyben Micawber úr, úri ember lévén, nagy tekintély volt. Micawber úr kérvénye gondolatát ez elé a club elé terjesztette, és a club határozottan helyeselte a gondolatot. Ennélfogva Micawber úr, (a ki alapjában igen jó ember volt, a kinél soha senki nagyobb tevékenységet nem fejtett ki, saját ügyein kívül, bármi másban, s a ki akkor volt legboldogabb, ha olyasmivel foglalkozhatott, a minek soha hasznát nem láthatta), mondom, Micawber úr ennélfogva nekifeküdt a kérvénynek, kidolgozta, letisztázta szépen egy rengeteg nagy árkus papirosra, szétteregette az asztalon, s azután kijelölt egy napot az egész clubnak s minden élő embernek a fogház falain belül, a kinek kedve tartja – a mikor feljöhetnek a szobájába aláírni a kérvényt. Mikor hallottam erről a közeledő ünnepi eseményről, oly erős vágyam támadt látni őket, a mint sorjában belépnek, bár jóformán valamennyiüket ismertem, s ismertek ők is engem, hogy engedélyt kértem a Murdstone és Grinby czégtől egy órai távozásra, s meghúzódtam az egyik sarokban, hogy kíváncsiságomat kielégíthessem. A club oszlopos tagjai közül, a hányan csak befértek a kis szobába, a nélkül, hogy megtöltötték volna, ott sorakoztak Micawber úr támogatására a kérvény előtt; öreg barátom, Hopkins kapitány pedig, (a ki az ünnepies alkalom tiszteletére megmosakodott), ott helyezkedett el a kérvény tőszomszédságában, hogy felolvassa mindazoknak, a kik tartalmát még nem ismerték. Ezután kinyitották az ajtót, s kezdett a köznép hosszú sorban befelé szállingózni: többen kívül várakozván, a míg egyikök bejött, aláírta a kérvényt és újra kiment, Hopkins kapitány sorban megkérdezte mindenkitől: – „Olvasta?” – „Nem.” – „Akarja, hogy felolvassam?” – S ha valaki elég gyöngye volt s a legcsekélyebb hajlandóság jelét adta, Hopkins kapitány messze hangzó, csengő hangon felolvasta a kérvényt szóról-szóra. Elolvasta volna szívesen húszezerszer is, ha akadt volna húszezer ember, a ki egyenként meghallgassa. Emlékszem, milyen jóízűen ropogtatta az ilyen szószengzéket, a minő pl. ez volt: „A parlamentben egybegyűlt népképviselők”, vagy ez: „Alúlírott kérvényezők ennélfogva alázatosan a tiszteletreméltó ház színe elé járulunk”, vagy ez: „Ő felsége, a legkegyelmesebb uralkodó, szerencsétlen alattvalói” – mintha minden egyes szó valami tartalmas, ízes csemege lett volna a szájában. Micawber úr pedig ezenközben némi szerzői hiúsággal figyelt mellette, miközben, természetesen nem komolyan, a szemközt lévő fal kampos szögeinek szemléletébe látszott elmerülni.⁶

3. A bűnözés és a börtönök világa Dickens munkáiban

Dickens általában is gyakran ábrázolja a büntetés-végrehajtás világát, és nem éppen pozitív színben tünteti fel. Több forrás is tanúsítja, hogy még a viktoriánus korszakban is nagy divat volt kivégzéseket végignézni. Dickens mélységesen elítélte ezt a barbár és embertelen, egy fejlett tudománnyal és iparral rendelkező országban elfogadhatatlan szokást. 1846-ban öt levelet is írt a *Daily News*nak, azt szorgalmazva, hogy mielőbb

⁶ Charles DICKENS: *Copperfield Dávid* [ford. MIKES Lajos] (Budapest: Révai 1905) <https://goo.gl/4eMigx>. Lásd Selina SCHUSTER: *An Analysis of Childhood and Child Labour in Charles Dickens' Works: David Copperfield and Oliver Twist* (Hamburg: Ancor Academic Publishing 2014) 33; Robert KUTTNER: *Debtors' Prison: The Politics of Austerity Versus Possibility* (New York: Alfred A. Knopf 2013) 176.

szűnjék meg ennek lehetősége.⁷ Amikor 1849-ben letartóztattak egy gyilkos házaspárt, Maria és Frederick Manninget, a sajtó valóságos szenzációhajhászába kezdett. Kivégzésüket több ezer ember látta. Ez az esemény arra készítette Dickenst, hogy nyílt levelet írjon a *The Times*nek, amelyben kifejtette leghevesebb ellenérzéseit, kiváló érveléssel alátámasztva véleményét. A nyilvános kivégzéseket ezt követően eltörölték Nagy-Britanniában.⁸

A börtönökről, fegyházakról szintén szomorú képet fest. 1839-ben több mint 65 000 ember ült börtönben Nagy-Britanniában. Ez egyben a büntetőjogi szabályok tökéletlenségét is jelezte, hiszen egy kenyér ellopásáért is hónapokra börtönbe kerülhetett valaki.

A rendőrbíró (a korszak legalacsonyabb rangú bírói fóruma) nála lelketlen, az elé kerülőket nem embernek, csupán tárgynak és eleve bűnözőnek tekintő személy, aki Lombroso „született bűnöző” elméletét vallja. A büntetés-végrehajtás katasztrofális állapotaira (túlzsúfolt intézmények, a bennük uralkodó egészségtelen körülmények, éhezõ gyerekek) kivételes hangsúlyt fektetett Dickens. Megjegyzendõ, hogy õ még a raboskodása idején több levelet ír Oscar Wilde-nál is többet tett a körülmények javítása érdekében, s e törekvéseinek jelentõs szerepe lehetett a börtönügyi törvények megváltoztatásában.

Dickens egyik leghíresebb hõse, Twist Olivér árvaként a dologházba kerül, ahol szintén a szegénység és a kilátástalanság a jussa. A *Twist Olivér* a XIX. századi realista mûvek közül egyébként is speciálisnak tekinthetõ, hiszen Dickens sajátos tematikát dolgozott fel, a „váltott gyermek” témáját. Dickensnek ebben a mûvében jelenik meg leginkább a nyomor, a bûnözés, a szörnyû szegénység, a nyomornegyedekben egymást érõ árva- és dologházak, a kolduló gyerekek és prostituáltak világa, de ezen kívül a jóság, a könyörület, a tisztesség és a becsület fontossága is. Olivér még a Fagin bandájával történõ találkozás után sem alacsonyodik le és tagozódik be a bûnözõk világába, hanem mindvégig elutasítja azt. Hite, akárcsak Dickensé, töretlenül megmaradt az emberekben.

A bandák garázdálkodása, a lopás, a zsebmetszés a viktoriánus kori London és egész Nagy-Britannia mindennapjaihoz hozzátartozott, így nem csodálkozhatunk azon, hogy Dickens beépítette ezeket a motívumokat több prózai munkájába is.⁹ Fagin, a gyerekekbõl élõ kapzsi és alattomos bûnözõ Dickens egyik legismertebb antihõse lett, akinek a prototípusa ott élt a korabeli nagyvárosok utcáin. Itt fontos megjegyezni, hogy Dickens egyben nagy hibát követett el a figura megalkotásakor: a zsidósággal szembeni megvetést segítette elõ a folyton csak „zsidóként” emlegetett Fagin általa megrajzolt alakjával, amiért késõbb szégyellte is magát.¹⁰ A regény Coky Giedroyc rendezte 2007-es BBC-feldolgozása kiválóan ábrázolja a viktoriánus kor egyik szegényfoltját, és súlyos kritikát fogalmaz meg az igazságszolgáltatással szemben. A legmeghatározóbb pillanat a nézõ számára a semmirekellõ Fagin elítélése, amikor a bíró – nem csak a

⁷ David PAROISSIEN: *A Companion to Charles Dickens* (Oxford–Malden: Blackwell 2008) 288.

⁸ John HOSTETTLER: *A History of Criminal Justice in England and Wales* (London: Waterside 2009) 185.

⁹ TAXNER-TÓTH Ernõ: *Dickens világa* (Budapest: Európa 1972) 33.

¹⁰ John WALSH: „Dickens’ greatest villain: The faces of Fagin” *Independent* 7 October 2005, <https://goo.gl/fVxwAh>.

származása miatt – eredendően bűnösnek tekinti Fagint, s ezáltal szembehelyezkedik az ártatlanság vélelmének elvével.

Különösen fontos hangsúlyozni, hogy egyébként Dickens számára a bűnelkövetők nem egyszerűen álnok és alattomos emberek voltak, hanem gyakran pusztán rossz útra tévedt, szánandó alakok, akikben ott csörgedezik a szeretet és a vágy az emberi kapcsolatokra. Szép példája ennek a *Szép remények* Magwitch-e, aki a 2012-es, Mike Newell jegyezte filmfeldolgozásban kitűnően kidolgozott szereplő lett (köszönhetően Ralph Fiennes páratlan színészi játékának), pontosan olyan, amilyenek Dickens leírta. Pip iránt érzett szeretete minden félelmet és akadályt legyőz, s életútja végén bátran nézhet szembe a nagy ismeretlennel, tudva, hogy a legfőbb jót, egy gyermek segítségét megcselekedte életében.

Dickens többször tett látogatást a korszak börtöneinek alaptípusát megtestesítő Newgate börtönben, s az ott szerzett élményei alapján született cikkeiből az olvasó megbizonyosodhat arról, hogy a jog, az erkölcs és a moralitás köszönőviszonyban sem voltak egymással:

Gyakorta tévedünk erre ülésidőben csak azért, hogy egy futó pillantást vethessünk a korbácsolások helyszínére meg az udvar egyik oldalán álló sötét épületre, amelyben a bitófát őrzik az összes vérfagyasztó kellékével együtt, és végül az ajtóra, amin homályosan megpillantani véltünk egy réztáblát „Hóhér Úr” felirattal, minthogy az meg sem fordult a fejünkben, hogy eme kiváló tisztviselő esetleg bárhol máshol is élhetne.¹¹

Mindezek alapján teljesen helytálló Nagy Tamás nyomán Tóth J. Zoltán meglátása, mely szerint Dickens munkássága vizsgálható a jog és irodalom kutatási tárgyaként abból a szempontból, „hogyan befolyásolta a hatályos jog megváltoztatását, *de lege ferenda* elképzelések kialakítását és/vagy azok törvénnyé válását”.¹² A moralitás és az erkölcs nagyon fontos volt számára, bár meg kell állapítanunk, hogy művei szomorú lenyomatainak, hogy az erkölcs, a moralitás és a jog nem mindig, sőt talán a legkritikább esetben van jelen egyszerre egy konkrét jogi probléma megoldása során.

A társadalmi problémákra, amelyeket Friedrich Carl von Savigny szerint is a jog lenne hivatva megoldani, ugyanez vonatkozatható: „A jog nem önmagáért létezik, az lényegében maga az emberi élet, annak egyik különleges vonatkozásában.” Legékezebb példája ennek a prostitúció, amelyet Dickens mélységesen elítélt, amit számos művében, felszólalásában hangoztatott. Emögött pedig ne valamifajta erkölcsösködést és álszentséget, farizeusságot sejtünk: Dickens fő baja a nőiség megalázása, fiatal lányok és nők szomorú sorsra jutása volt. Számára a nők tiszta és védendő személyek voltak, s nem látott szörnyűbb dolgot, mint mikor fiatal teremtések az utcán vagy bordélyházakban árulták testüket, s életük végén – ami a higiénia hiánya miatt rendszerint hamar bekövetkezett – a társadalom teljesen elfordult tőlük. Ahogy érzékletesen írja egyik novellájában:

¹¹ Charles DICKENS: „Büntetőbíróóságok” in Charles DICKENS: *London aranykora és más karcolatok* [ford. Bujdosó István et al.] (Budapest: Cartaphilus 2012) 91.

¹² TÓTH J. Zoltán: „A »jog és irodalom« felhasználása az egyetemi oktatásban” *Irodalmi Szemle* 2015/1, <https://goo.gl/rmp8Cx>.

Vessünk csak egy pillantást a londoni börtönökre és rendőrörsökre, sőt nézzünk körül az utcákon. Ezek a dolgok nap mint nap, sőt óráról órára megtörténnek a szemünk láttára- már annyira természetesnek tűnnek, hogy észre sem vesszük őket. [...] Életüket kezdetben a reménytelenség jellemzi, majd felháborítóvá és visszataszítóvá válik, a nyomorúságos vég pedig a magány és a kétségbeesés, s e szerencsétlenek ráadásul az emberek szánalmára sem számíthatnak!¹³

4. A jogrendszer és a jogászok ábrázolása Dickensnél

1827 májusa és 1828 novembere között az akkor még csak 15 éves Dickens az Ellis and Blackmore ügyvédi irodában vállalt munkát fiatal hivatalnokként, ahol naponta ügyvédek, ügyészek és egyéb jogászok között töltötte mindennapjait. Szabadidejében megtanulta a gyorsírást, majd otthagyta az ügyvédi irodát, és a következő négy évben távoli rokona, Thomas Carlton mellett dolgozott és bírósági ügyekről tudósított. A munka során szerzett tapasztalatokat később olyan művekben használta fel, mint a *Nicholas Nickleby*, a *Dombey és fia*, és legfőképpen az *Örökösök*, amelyben különösen élénk portrét festett a jogrendszer bürokratikus útvesztőiről és arról, milyen nehézségekkel kell megbirkóznia valakinek, ha arra kényszerül, hogy ügyvédhez forduljon. Dickens a jogrendszert indokolatlanul bonyolultnak találta, aminek hangot is adott több alkalommal.¹⁴

Könnyen felismerhetjük a fiatal Dickens alakját legkedvesebb hősében, David Copperfieldben. Davidet gyámja nevelteti, taníttatja, és ügyvédbojtárnak adja Londonba Mr. Spenlow irodájába. A fiatal Dickens lehangoló képet fest kora jogásztársadalmáról, amikor a jószívű ügyvéd, Mr. Spenlow szavait olvassuk:

Megkérdeztem Spenlow úrtól, mifajta ügyet tart életpályánkon a legjobbnak? Azt felelte, hogy mindennél jobb talán egy jó kis örökösödési pör, a melyben harmincz-negyvenezer fontnyi csinos kis összegről van szó. Az ilyen pörben, mondotta, nemcsak az a jó, hogy az eljárás egész folyamata alatt bőven módunkban van válogatni a bizonyítás eszközeiben, s halomra gyűjteni a tanuvallomásokat pro és contra (nem is említve a föllebbezést először a választott bírósághoz, azután az urakházához); hanem mivel a költségek végül bizonyosan ki fognak telni a hagyatékból, mind a két fél bátran és lelkesen vág neki a pörnek, s a kiadásokkal senki sem törődik. Azután valóságos dicshimnusz zengett a Commonsról általában. Legcsodálatosabb a Commonsben (mondotta) a tömörsége. A legmegfelelőbbben szervezett hely a világon. A kényelem valóságos megtestesülése. Mindenestül belefér egy dióhéjba. Például. Bead valaki egy válókeresetet vagy egy kártérítési keresetet az egyháztanácshoz. Nagyon helyes. Megpróbálkozik vele az egyháztanács előtt. Csendes kis társasjátékot rendez egy családi körben és kényelmesen végigjátjsza. Ha esetleg nincs megelégedve az egyháztanácscsal, mit csinál akkor? Kapja magát és a föllebbezési tanácshoz fordul. Mi az a föllebbezési tanács? Ugyanaz a testület, ugyanabban a teremben, ugyanazokkal a szakértőkkel, csak más bíróval, mert az egyháztanács bírója a megfelelő tárgyalásokon ügyvédkeddhetik is. Már most itt újra eljátjsza az a valaki a társasjátékát. De még mindig nincs megelégedve. Nagyon

¹³ Charles DICKENS: „A rabszállító kocsi” in DICKENS (11. j.) 137.

¹⁴ Robert COLES: „Charles Dickens and the Law” *Virginia Quarterly Review (VQR)* Autumn 1983, <https://goo.gl/dXX2Ny>.

helyes. Mit csinál ezután? Kapja magát és a választott bírósághoz fordul. Kik ennek a tagjai? Egyházi dolgokban azok az ügyvédek, a kiknek nincs más dolguk, s a kik végignézték a társasjátékot a két előbbi tanács előtt, látták a kártyák keverését, az osztást és a játszmat, beszéltek is a játszmaról az összes résztvevőkkel, s most bírák képében újfent megjelennek, hogy közmegelegedésre végleg elintézzék az ügyet! Elégületlen emberek emlegethetik a Commons megvesztegethetőségét, a Commons maradiságát s hangoztathatják a Commons reformálásának a szükségességét – jelentette ki Spenlow úr ünnepélyesen, befejezésül; de mikor legdrágább volt a búza vékája, a Commonsnek akkor volt a legtöbb dolga; s az ember kezét a szívére tévén, nyugodtan odakiálthatja az egész világnak: „Ha hozzányúltok a Commonshöz, romlásnak indul a haza!”¹⁵

Dickens meglátásait azért is bátran helyénvalónak tekinthetjük, mert ő maga számos peres eljárásban vett részt tudósítóként, majd nézőként. Források szerint több esetben is annyira a szíven viselte a vádlottak sorsát a büntetőügyekben, hogy több embernek enyhébb büntetésért járt közben a bíróságokon. A *Twist Olivér* egyik híres, joghoz kötődő mondata – „*the Law is an ass*”, azaz „a törvény hatökör” – gyakran igazolódott be a mindennapi joggyakorlatban.

Egyik kevésbé ismert, de a jogászok számára annál jelentősebb regénye a már jóval később, 1852–1853-ban írt *Bleak House (Örökösök)*, amely a viktoriánus jogrendszer még teljesebb és lehangolóbbrábrázolását nyújtja. A regény fő témája egy hosszú ideje húzódo örökösödési per, amely hűen tükrözi a korszak sajnos elég gyakran végeláthatatlan jogvitáit:

A Jarndyce és Jarndyce-ügy húzódik. Ez a madárijesztőper az idők folyamán olyan bonyolulttá vált, hogy eleven ember nem ismeri ki magát benne. Legkevésbé az érdekelt felek értik; megfigyelték azonban, hogy nincs két olyan jogász a Kancellárián, aki öt percig tudna beszélni róla anélkül, hogy az összes előzményekre vonatkozólag homlokegyenest ellent ne mondanának egymásnak. Megszámlálhatatlan gyerek született már bele ebbe a perbe; megszámlálhatatlan fiatal pár házasodott már bele; megszámlálhatatlan öregember halt már ki belőle. Tucatjával vannak, akik rémülettel vették észre, hogy érdekelt félként belekeveredtek a Jarndyce és Jarndyce-ügybe anélkül, hogy tudnák, hogyan és miért; egész családok örökölték legendás gyűlölködéseket a perrel. A kis alperesek vagy felperesek, akiknek új hitalovat ígértek, majd ha a Jarndyce és Jarndyce-per eldőlt, felcseperedtek, valóságos lovakra tettek szert, és átügettek a túlvilágra. Szép törvényszéki gyámleányok fonnyadtak anyákká és nagyanákká; Lordkancellárok hosszú sora jött és ment; a jegyzékek seregei alakultak át pusztá halotti névsorokká; talán három Jarndyce sem maradt az egész földgolyón, amióta az öreg Tom Jarndyce kétségbeesésében agyonlőtte magát a Chancery Lane egyik kávéházában: a Jarndyce és Jarndyce-ügy mégis vonszolódik a törvény előtt, örökkévalóan és reménytelenül.¹⁶

Dickens számára a Jarndyce és Jarndyce eset inspirációját az 1798-as William Jennens (Jennings) ügy adta. Ebben az évben halt meg Willaim Jennes, akit a források csak „*William The Richnek*”, azaz Gazdag Williamnek neveznek. 1 500 000 fontot és

¹⁵ DICKENS (6. j.).

¹⁶ Charles DICKENS: *A Jarndyce-örökösök* [ford. OTTLIK Géza] (Budapest: Révai 1950) 1.

egyéb ingóságokat hagyott örököseire, akik egy rendkívül bonyolult perbe keveredtek egymással. 1821-ben végül Lady Mary Andover és férje, Lord Curzon (akit később Earl Howként ismerünk) örökölte a hatalmas vagyont, a család másik ága mindössze 250 000 fontot kapott. A peres felek egyik utolsó tagja, David Jennings 1915-ben hunyt el a wolverhamptoni dologházban.¹⁷ A veszekedő örökösök némelyikének sanyarú sorsa inspirálhatta Dickens Richard Carstone figurájának megalkotására.

Meg kell jegyeznünk, hogy Dickens a saját korában számos végeláthatatlan kimenetelű jogvitával találkozhatott, amelyek több tízezer fontot emésztettek fel a Korona javára. Egy jogvita például 70 000 font költséggel járt, amit a korszak sajtója is megörökített.¹⁸

Az örökösödési peren kívül szolgalmi és birtokjogi jogvitákkal is találkozhatunk a műben. Még érdekesebb a jogászok számára, ahogy Dickens a jogrendszer legrosszabb vonásait veszi sorra: a korrupciót, a nemtörődömséget, a szándékos késlekedést az ítélethozatalban.¹⁹ Az ügyvédek megtestesítőjének legrosszabb példája Mr. Tulkinghorn, aki egy nemesi család, a Dedlockok ügyvédje hosszú idő óta. Tulkinghorn, bár elismert jogász, nem elég számára az addig megszerzett vagyon és hírnév. Miután megneszeli, hogy Lord Dedlock felesége múltjában vannak sötét foltok, mindent megtesz a nő elveszejtéséért. Kapzsisága és gonoszsága a kor joggyakorlójának legrosszabb lenyomata: az igazságot, könyörületet hírből sem ismerő, a jogot és erkölcsöt kinasztításra és megvetésre használó emberé. Tulkinghorn mellett Dickens a társadalom minden végétét bemutatja: a viktoriánus Angliát önző, haszonleső, nyomorgó, agyafúrt, ártatlan, bűnöző és különc figurák roppant galériája népesíti be. Ahogy Visegrády Antal kiválóan megfogalmazta, Dickens *Bleak House* – valamint a vele később gyakran párhuzamba állított Kafka *A per* – című művében a jog olyan szurrogátumként szerepel, amely után az emberek azért vágynak, hogy életüket koherenssé tegyék.²⁰

5. Összegzés

Álláspontom szerint az *Örökösök* az a mű, amely leginkább szemlélteti a narratív jogtudomány egyik fő vizsgálati szempontjának létjogosultságát, amelyet Nagy Tamás is kiemel doktori értekezésében. A narratív jogtudomány egyik sarkalatos problémája volt, hogy miért éppen a bírák s elsősorban a felsőbbbíróságok bíráinak szempontjait veszik alapul a jogtudomány művelői. Miért nem a laikusok vagy éppen a jog által „meg nem hallgatott” vagy „elhallgatott” csoportok (nők, etnikai kisebbségek és más marginalizálódott társadalmi csoportok) nézőpontját választják a teoretikusok? A probléma felmerül az *Örökösök*ben is, hiszen Esther nemcsak nő, hanem kinasztított árva és fattyúgyerek is. A bírák embertelenségét és diszkriminatív szemléletmódját ábrázolja a *Twist Olivér*, ahol a bűnöző Faginnek esélye sincs szálanomra zsidó származása miatt.

¹⁷ M. C. RINTOUL: *Dictionary of Real People and Places in Fiction* (London – New York: Routledge 1993) 546. Lásd továbbá Frederick George KITTON: *The Life Of Charles Dickens* (Colchester: Lexden 2004) 207.

¹⁸ Mimi MATTHEWS: „Law Meets Literature: Bleak House and the British Court of Chancery” 2015, <https://goo.gl/nrgtKB>.

¹⁹ Claire TOMALIN: *Charles Dickens élete* [ford. SIPOS Katalin] (Budapest: Európa 2011) 320.

²⁰ VISEGRÁDY Antal: „Újabb esetvonások a posztmodern jogbölcséleti irányzatok tablójához” *Jura* 2002/2, 109, <https://goo.gl/SDYVUE>.

A szegények meg nem hallgatására hívja fel a figyelmet a *Szép remények* Magwitche, amikor elítéléséről mesél Pipnek. Mivel szegény volt, gályarabságra ítélték és elszállították Ausztráliába, míg jómódú tettestársa megmenekült az igazságszolgáltatás elől.²¹

Mélyen egyetértek Nagy Tamás érvelésével, amely a narratív jogtudomány, ezáltal pedig közvetve Dickens jogszemléletének is egyik fő célkitűzését is szemlélteti:

Az elbeszélő szemléletmód és konkrét elbeszélések – legyenek akár fiktívek, akár „valóságosak” – integrálása a jogtudományba hozzájárulhatna a jog morális minőségének javításához, sugalmazott, ám hamis objektivitásának szubverziójához, valamint a marginalizált társadalmi csoportok szempontjainak érvényesítéséhez.²²

Dickens tevékenysége és munkássága valóban ennek a szép példája, s így jó alpanyagul szolgál annak szemléltetésére, ahogyan egy-egy konkrét irodalmi mű befolyásolja a hatályos jog megváltozását, a *de lege ferenda* elképzelések kialakítását és azok törvénnyé válását, ahogy azt Vinnai Edina megfogalmazta.²³ Összegzésképpen tehát megállapítható, hogy Dickens – nemcsak tetteivel, hanem műveivel is – rendkívül jelentős hatást gyakorolt nem csupán a köztudatra, hanem az akkor hatályos jog megváltozására is, s kora jogi visszasságainak hiteles megjelenítésén túl az általa áhított reformok egyik legjelentősebb előhírnöke is lett.

²¹ Harold BLOOM: *Charles Dickens's Great Expectations* (New York: Bloom's Literary Criticism 2010) 127.

²² NAGY Tamás: *Jog és irodalom – valami jog van ami irodalom* [doktori értekezés] (Szeged: SZTE ÁJK 2007) 175, <https://goo.gl/V8SVh4>.

²³ VINNAI Edina: *Nyelvhasználat a jogi eljárásban* [doktori értekezés] (Miskolc: Miskolci Egyetem ÁJK 2011).